

ALTERNATİF TURİZM Mİ TURİZMDE ÇEŞİTLİLİK Mİ? KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

IS IT ALTERNATIVE TOURISM OR DIVERSITY IN TOURISM? A CONCEPTUAL EVALUATION

Ahmet BAYTOK**, Elbeyi PELİT***, Hasan Hüseyin SOYBALI****

ÖZET: Bu çalışmanın amacı alternatif turizm kavramında yaşanan karmaşıklığın giderilmesine yönelik ilgili alana katkı sağlamaktır. Çalışmada öncelikle alternatif kavramının etimolojik kökleri ortaya konulmaya çalışılmış, daha sonra turizm literatüründe alternatif turizmin kavramsal analizi konuyla ilgili çalışmalarda ilgili kavramın hangi anlamlarda ve nasıl kullanıldığı derinlemesine irdelenmiştir. Yapılan literatür incelemesi sonucunda alternatif turizm veya alternatif turizm çeşitleri yerine turizm çeşitleri ifadesinin daha uygun bir seçenek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca alternatif turizmin kavramsallaştırılmasında temel dayanak noktası olarak kullanılan kitle turizminin alternatifi bakış açısının bazı boyutlarıyla eksik kaldığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bir diğer önemli sonuç sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma felsefesinin benimsenmesi alternatif turizm gelişiminin temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: Alternatif, alternatif turizm, alternatif turizm çeşitleri, turizmde çeşitlilik.

ABSTRACT: The aim of this study is to contribute to the tourism literature to overcome the complexity in the concept of alternative tourism. The study primarily has tried to put etymological roots of the term of alternative forward, then the conceptual analysis of alternative tourism in the related literature has been presented and an in-depth analysis has been made to reveal in what sense and how the alternative tourism term is used in the literature. In the end of the literature review, it has been concluded that alternative tourism forms is more favorable option than alternative tourism. In addition, it has been found that the mass tourism, which is used a base to conceptualize alternative tourism term, is incomplete from some dimensions of alternative point of view. Another important result of the study is that sustainability and adoption of the philosophy of sustainable development form the main focus of point of the development of alternative tourism forms. The participation of all stakeholders in the development of alternative tourism forms should be adopted as a basic principle.

Keywords: Alternative, alternative tourism, alternative tourism forms, diversity in tourism.

1. GİRİŞ

Alternatif turizm 1980'lerde kültürel miras ve sürdürülebilir gelişme ile birlikte moda haline gelmiş kavramlardan birisidir. Gerçekleşmesi mümkün olan bir şey veya bir metafor kullanılarak "Truva Atı" olarak da kritiği gerçekleştirilen alternatif turizm kavramı, günümüzde hala tartışılan bir olgudur (Butler, 1990). Literatürde birçok araştırmacı tarafından kitle turizminin zıttı olarak değerlendirilen alternatif turizm kavramı, bu kapsamda doğaya duyarlı veya sürdürülebilir ilkelere göre geliştirilmesi gerekli turizm çeşitleri olarak da ifade edilmektedir. Bununla birlikte "Alternatif (alternatif-ive)" kelimesi, etimolojik açıdan değerlendirildiğinde; "iki olasılık arasında seçim" veya "biri olmadığında yerine kullanılacak diğer şey/ikame" olarak da ifade edilmektedir. Bu noktada alternatif turizm; kitle turizminin yoğunlaştığı 3S'nin, mevsimsellik ve mekânsal yoğunlaşma gibi sorunlarının çözümü olarak mı? Yoksa belli bir bölge de var olan temel turizm çeşidi dışında gelişme potansiyeli bulunan diğer turizm çeşitlerinin geliştirilmesi olarak mı görülmelidir? Sorularından hangisinin cevabı olduğu

**Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Afyonkarahisar-Türkiye, e-posta: ahmetbaytok@aku.edu.tr

***Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Afyonkarahisar-Türkiye, e-posta: elbeyipelit@aku.edu.tr

**** Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Afyonkarahisar-Türkiye, e-posta: hsoybalı@aku.edu.tr

kafa karıştırıcı ve kavramsal düzeyde açıklanması gereken bir durum olma özelliğini sürdürmektedir. Alternatif turizmin kavramsal ve uygulama düzeyinde ne anlam ifade ettiğine yönelik katkı sağlayacak sorulardan biri de söz konusu kavramla; bir bölgedeki ana turizm faaliyetinin alternatifi olan/olacak (yerine geçebilecek/ikamesi) bir turizm çeşidinin yerine tercih edilen/edilecek diğer bir turizm çeşidi mi kastedilmektedir? Sorusunun açıklığa kavuşturulması/cevaplanması olacaktır. Tüm bunlara ilave olarak söz konusu bu kavram yerine direkt kastedilen turizm çeşitlerine odaklanmak mı daha doğru olacaktır? Söz konusu bu soruların yanıtlanmasına yönelik çalışmalar ilgili kavramının açıklığa kavuşturulması bakımından önemlidir. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı alternatif turizm kavramında yaşanan söz konusu bu karmaşıklığın giderilmesine yönelik ilgili alana katkı sağlamaktır. Çalışma, alternatif turizm kavramının ayrıntılı olarak tanımlanmasına ve anlaşılmasına yönelik yukarıda belirtilen sorulara cevap arama uğraşı içerisinde. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle alternatif kavramının etimolojik kökleri ortaya konulmaya çalışılmış, daha sonra turizm literatüründe alternatif turizmin kavramsal analizi konuyla ilgili çalışmalarda ilgili kavramın hangi anlamlarda ve nasıl kullanıldığı derinlemesine irdelenmiştir. Söz konusu bu incelemeler sonrasında çalışmada, alternatif turizmin esasında ne anlam ifade ettiği veya ne anlamda kullanılabileceğine yönelik çeşitli kavramsal modeller/öneriler ortaya konmuştur. Araştırma, özellikle alternatif turizm olgusunun kavramsal açıdan anlaşılmasına katkı sağlaması açısından önemli olmakla birlikte, konuyla ilgili gerçekleştirilecek çalışmalarda kavramının kullanılmasında ortak bir kanı geliştirilmesi açısından da fayda sağlayacaktır.

2. ALTERNATİF KAVRAMI

Alternatif Fransızca bir kelimedir. Fransızca alternatif-ive (sırayla değişen, seçenek, alması) kelimesinin kökeni Latince “*alter*” (öbür, öteki, başka) sözcüğünden türetilen “*alternare*” (sırayla değişmek, bir o bir öbürü olmak) fiilidir (Etimoloji Türkçe Sözlük, 2016). İngilizce “*alternative*” kelimesinin sıfat ve isim olarak orijin kaynakları Latince ve Fransızca *alternatif-ive* kelimeleridir (www.oxforddictionaries.com). İngilizce alternatif kelimesinin sıfat olarak kökeni 1580’lerde ortaçağ Latince’sinde “*alternativus*” Latince’de “*alternatus*” ve “*alternare*” (fiil olarak “*alternate*”) kelimesinin geçmiş zaman sıfatı ve fiilidir. İlgili kelimelerin anlamı “birini sunmak veya seçilebilir herhangi iki şey” olarak ifade edilmektedir. Alternatif kelimesinin bu anlamda güncel kullanımı ilk olarak 1970’lerde medyada “*alternatif enerji*” bağlamında gerçekleşmiştir. Alternatif kelimesinin isim olarak kökeni 1620’li yıllarda retorikte (söz bilimi) ortaçağ Latince’sindeki “*alternativus*”(alternatif kelimesinin sıfat hali)1800’li yıllardan sonra ise eylemler ve objeler için “seçilebilir herhangi iki şey”dir. (<http://dictionary.reference.com>). Alternatif kelimesi Oxford sözlüğünde (2016) sıfat olarak “bir veya daha fazla şeyden biri, bir diğer seçenek veya imkân olarak mevcut olan” isim olarak ise “iki veya daha fazla mevcut ihtimallerden biri” olarak ifade edilmektedir. Başka bir sözlükte ise isim olarak “bir seçim yapma ihtimali, özellikle iki şey, hareket vs. arasında” olarak ifade edilmektedir (<http://dictionary.reference.com>). Oxford Sözlüğü’nde (2016) alternatif kelimesinin eşanlamlısı sıfatlar (different-farklısı, other-diğeri, another-bir diğeri, replacement-yerine geçen, fill-in-yerini dolduran, surrogate-yerine geçen vb.), isimler ise (option-seçenek, choice-tercih, seçenek, other possibility-diğer olasılık, substitute-ikame vb.)’dir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde alternatif kelimesi isim olarak “seçenek”, sıfat olarak ise “değişik”, “farklı” ve “karşı” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2016).

Alternatif kelimesinin Etimolojik kökeni incelendiğinde günümüzde özellikle turizm sektöründe kelimenin bir turizm çeşidi olarak kullanımında yaşanan karışıklığın sebebi ve kelimenin zıtların birleşimi veya tezat (oxymoron) olarak neden ifade edildiği daha açık anlaşılmaktadır. Özellikle sıfat ve isim olarak İngilizce eşanlamlı kelimeler dikkate alındığında bu daha açık görülmektedir. Çünkü eşanlamlı kelimelerin anlamlarına bakıldığında bazılarında alternatif ile her iki olasılığın aynı anda mevcudiyeti ve geliştirilmesi söz konusu olabilir anlamı

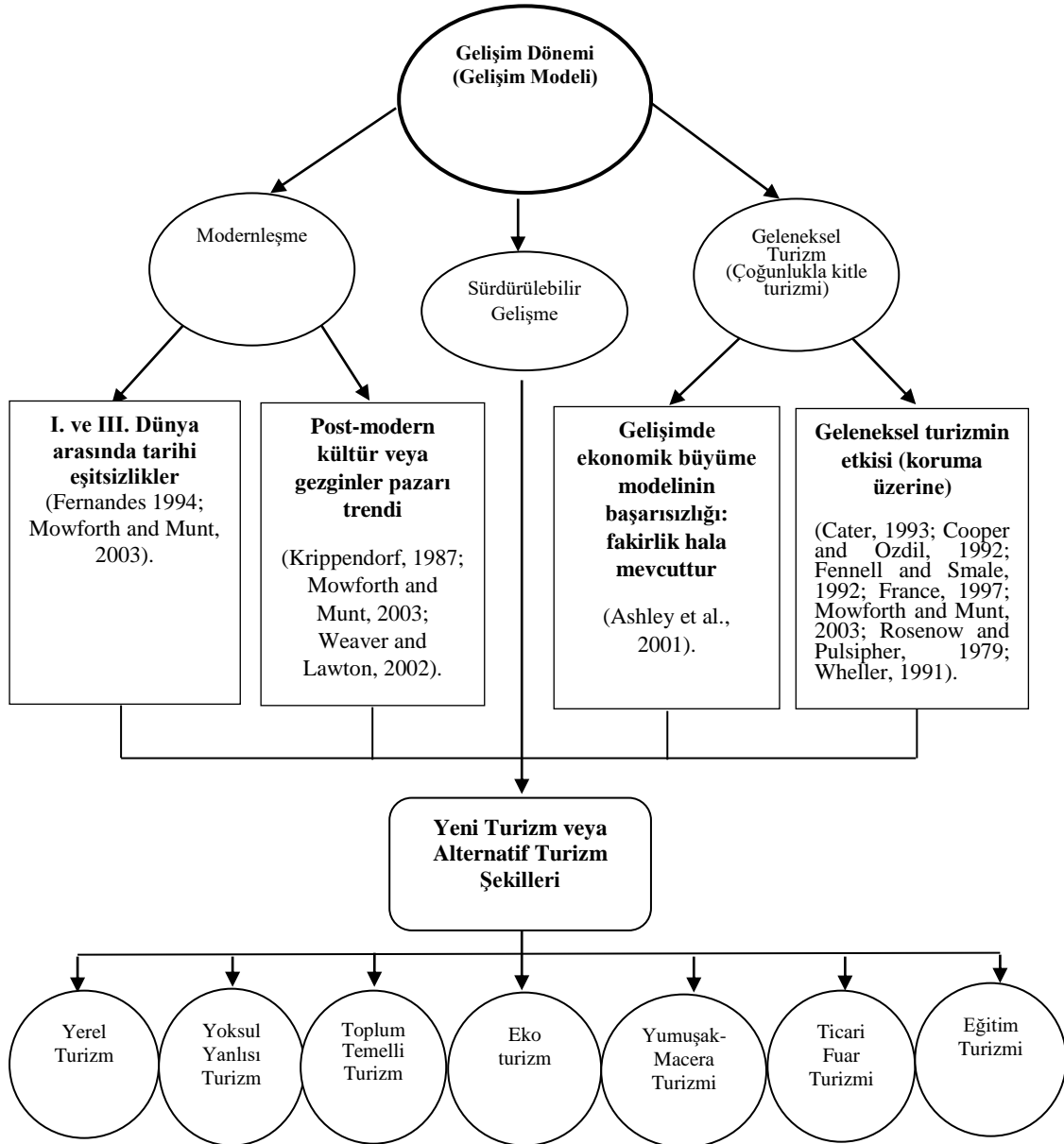
çıkarken, bazılarında ise birbirinin yerine geçen veya diğerinin yerini dolduran olarak anlaşılmaktadır.

3. ALTERNATİF TURİZMİN KAVRAMSAL ANALİZİ

Alternatif turizmin doğuşu: Alternatif turizm 1980'lerde miras ve sürdürülebilir gelişme ile birlikte moda haline gelmiş konulardan birisi (Butler, 1990; Weaver, 1991; Leksakundilok, 2004) olsa da bu kapsamda değerlendirilen turizm çeşitleri (dini turizm, eğitim turizmi vb.) dikkate alındığında geçmişi ortaçağ hac yolculuklarına ve grand tur'a kadar uzanmaktadır (Weaver, 2006:38-39). Alternatif turizmin bir fikir veya felsefe olarak ortaya çıkışının nedenlerini modernleşme ve bunun turizme yansımalarında görmek mümkündür. Bu nedenle sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma alternatif turizmin olgusunun değerlendirilmesinde öncelikle dikkate alınması ve birlikte incelenmesi gereken konulardır (Kozak, Evren ve Çakır, 2013: 17). Farklı araştırmacıların (Clarke, 1997; Sharpley, 2000; Weaver, 2006; Jafari, 1989,2001;) turizmde sürdürülebilirlik ile ilgili yaklaşımları alternatif turizm olgusunun ortaya çıkışının zaman ve nedenlerini ifade etmektedir. Clarke (1997)'ın sürdürülebilir turizm konumlandırmasındaki sektörün olumsuz etkilerini azaltmasını sağlayacak amaçları gerçekleştirmeyi ele alan *hareket ve yaklaşma* yaklaşımları, Sharpley (2000)'in kalkınma teorilerinden yerel halkın turizm kalkınmasına katılımını öneren *alternatif kalkınma teorisi*, Weaver (2006: 25)'in sürdürülebilir turizmin gelişimi için tanımladığı ideal tiplerden bütüncül yaklaşımı benimseyen *kapsamlı sürdürülebilir turizm tipi* (çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkileri aralarında eşitlik gözetme) ve turizmin 1950'li yıllardan itibaren günümüze kadar gerçekleştirdiği dönüşümleri dört dönem (tarafarlık, uyarıcı, adaptasyon ve bilgi-odaklı) olarak sınıflandıran Jafari (1989,2001)'nin *adaptasyon dönemi* (1970-1980'ler) alternatif turizmin ortaya çıkış dönemini ve nedenlerini açıklamaktadır. Alternatif turizm literatürü incelendiğinde Jafari'nin adaptasyon dönemi alternatif turizmin doğuş dönemi olarak ifade edilmektedir. Araştırmacıya göre *Uyarıcı* dönem turizmin potansiyel olumsuz etkilerini tanımlamış ancak bu olumsuzlukların nasıl ortadan kaldırılacağı veya bunlardan nasıl korunacağını açıkça belirtmemiştir. Bu durumlar 1970 ve 1980'lerde adaptasyon döneminde tartışılmaya başlanmıştır. Alternatif turizm olgusu bu dönemde kitle turizmine alternatif olarak antitez şekilde sunulmuştur. Alternatif turizm kitle turizminin zıttı olarak dışsal sahiplikli büyük ölçekli işletmeler yerine yerel sahiplikli küçük ölçekli işletmeleri desteklemiştir (Akt. Weaver 2006: 4-10). Cohen (1987) ise alternatif turizmin modern tüketim anlayışına ve üçüncü dünyanın sömürülmesine bir reaksiyon, karşıt kültür olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Modern tüketim anlayışına reaksiyon olarak gelişen karşıt kültür alternatif yaşam stili olarak kendini göstermekte ve bu amaçlı seyahat edenler kendilerini gezginci, seyyah, bazıları ise sırt çantalı, serseri veya hippie olarak tanımlamakta turist olarak görmemektedirler. Üçüncü dünyanın sömürülmesine reaksiyon ise yeni koloniler kurma yoluyla yerel kaynakların kullanılması ancak elde edilen faydaların gelişmiş ülkelere aktarılmasına karşılık daha düşük ölçekli ve yerel sahiplikli alternatif kalkınma yaklaşımlarının benimsenmesidir. Bu iki yönelim alternatif turizm çeşitlerinin gelişimini desteklemiştir. Ancak Cohen (1987) karşıt kültür kapsamında seyahat edenlerin yerel halk özellikle gençler üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğu dikkat çekmekte ve bunun kitlesel turizmin sorunlarını çözmek yerine yeni sorunlar oluşturduğuna vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda karşıt kültür yerine ilgili alternatif turizmin hem kitle turizmi hem de sırt çantalı turizme alternatif olarak geliştirilmesini önermektedir.

Turizm kalkınması hem arz hem de talep odaklıdır (Liu, 2003:462). Modern dönemin sosyal değerler sisteminin oluşturduğu standart ve kitlesel talebin, post-modern dönemde bireyci düşünce ve davranış tarzları doğrultusunda yeniden şekillenmesi ucuz ve aynı özellikte tatiller yerine alternatif çekim alanlarına yönelimi sağlamıştır. Bu doğrultuda alternatif turizm kitle turizminin üretim ve satış odaklı yaklaşımının aksine tüketici odaklı yeni yaklaşımın sonucu ve nedenidir (Kozak, Evren ve Çakır, 2013: 17). Şekil 1'de alternatif turizmin ortaya çıkışının

nedenleri gösterilmektedir. Şekil incelendiğinde turizmin 1950'lerde modernleşme dönemi ile evrimleşmeye başladığı görülmektedir. 1960'lı yıllar modernleşme dönemi 1970'li yıllar alternatif gelişme zamanı, 1980'ler yeni liberal, serbest pazar ve ekonomik büyüme modelleri dönemi ve 1990'larda sürdürülebilir gelişme ile modernleşmenin alternatif fikirlerinin hâkim olduğu dönemlerdir (Leksakundilok, 2004:96).

Şekil 1. Alternatif Turizmin Doğuşu, Kaynak: Leksakundilok, 2004:97.

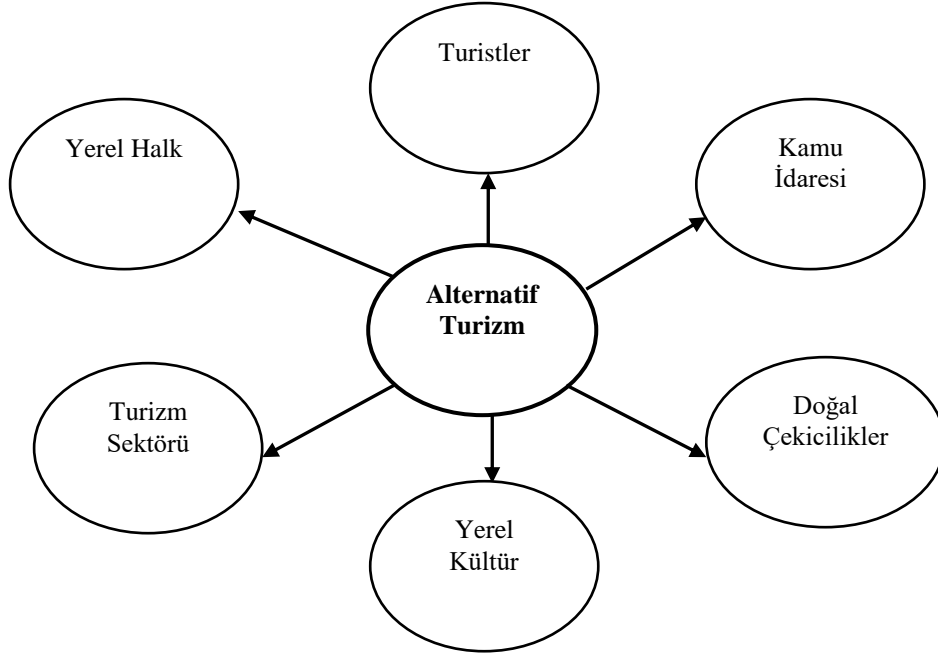
Albayrak (2013:32-38), alternatif turizmin ortaya çıkmasındaki temel amacı insanların her geçen gün farklılaşan seyahate ilişkin beklentilerine daha iyi cevap vermek ve ülkelerin turizme kaynaklık edecek potansiyellerini daha iyi kullanmalarını sağlamak ve bu yolla ekonomik, sosyal ve kültürel kazanımlarını arttırmak olarak ifade etmektedir. Araştırmacıya göre ülkeler arasında yaşanan rekabet, mevsimselliğin ortadan kaldırılması, doğal kaynakların korunması, kültürel kimliğin korunması, değişen turist profili, kısa tatiller ve hafta sonlarının

değerlendirilmesi kapsamında alternatif seçenekler sunulması, gelir düzeyi düşük turistler için seçenekler oluşturma, aile yapısında meydana gelen değişimlere paralel olarak gençlerin sorumluluk alma, kendine gerçekleştirme ve sosyal gelişimlere katkı sağlama amaçlı aileleri tarafından gençlik turizmi, kamp ve karavan turizmi, spor turizmi gibi etkinliklere katılımlarının desteklenmesi alternatif turizm formlarının geliştirilmesi için katalizör görevi gören diğer nedenlerdir. Kozak ve Bahçe (2012:98) yukarıda sayılanlara ilave olarak Birleşmiş Milletler, Dünya Turizm Örgütü ve UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) gibi kuruluşların alternatif turizm türlerini teşvik edici çalışmalarda bulunmalarını ve Dünya Bankası, Avrupa Birliği gibi yapıların küçük girişimcilik politikalarını finansal açıdan desteklemelerini alternatif turizmi ortaya çıkaran nedenler olarak ifade etmektedirler.

Alternatif turizm kavramı ve tanımı: Alternatif turizm 1980'lerde kitle turizminin turizmin gelişiminde neden olduğu sorunlara çözüm olarak ortaya çıkmıştır (Wearing ve Neil, 2009:2). Özellikle dengesiz gelişme ve paydaşların turizmin gelişiminden sağladıkları faydaların eşit dağıtılmaması (özellikle yerel halkın), alternatif turizm çeşitlerinin temel çıkış nedenleridir. Krippendorf (1982) turizm politikalarında sadece ekonomik ve teknik zorunluluklara odaklanılması yerine, bozulmamış alanlara yönelik talebin kontrol edilmesi ve yerel halkın ihtiyaçlarının dikkate alınmasının gerekliliğine vurgu yapılması zorunluluğunu alternatif turizmin geliştirilmesindeki felsefenin odak noktaları olduğunu belirtmektedir (Akt. Fennell,2002:9). Deroi (1988) Alternatif turizmin temel amacının yerel halk ve ziyaretçiler arasında direk kişisel/kültürel karşılıklı iletişim kurmak ve bu yolla birbirlerine karşı anlayış geliştirmek olduğunu belirtmektedir (Akt. Wearing ve Neil, 2009:3). Cohen (1987:13) bir şey alternatif olarak tanımlandığında temel sorunun Ne için alternatif? sorusu olduğuna dikkat çekmekte ve alternatif turizmin farklı şeylere alternatif olduğunu belirtmektedir. Araştırmacı bu nedenle kavramın ilgili her ne ise o anlamda kullanıldığını vurgulamaktadır.

Alternatif turizm tanımı ve terminolojisi tartışmalı bir konudur (Wearing ve Neil, 2009:2). Bu kavramın genel ve kapsayıcı bir terim (generic) olmasından kaynaklanmaktadır (Fennell:2002). Örneğin kitle turizminin alternatifleri alternatif turizm, sorumlu turizm, yeni turizm, yumuşak turizm, düşük etkili turizm, özel ilgi turizmi ve sürdürülebilir turizmdir (Higgins-Desbiolles, 2008; Albayrak, 2013;). Başka bir bakış açısında ise uygun, çevreye duyarlı, yumuşak, sorumlu, insandan insana, kontrollü, küçük ölçekli (cottage) ve yeşil turizm alternatif turizm formları olarak belli bir destinasyonda kitle turizmüne alternatif uygun çeşitler olarak tanımlanmaktadır (Weaver, 1991;Fennell, 2002 ;Wearing ve Neil, 2009).

Bu doğrultuda alternatif turizm kitle turizminden daha esnek üretim ve organizasyon sistemlerine doğru geçişin ürün formu olarak görülebilir. Günümüzde bazı gelişmekte olan ülkelerde alternatif turizmin geliştirilmesi turizmde post-fordizmin güzel bir örneği (Leksakundilok, 2004:98) olarak görülmektedir. Alternatif turizm ilk dönemlerinde sınırlandırıcı bir fikir olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Deroi (1981) alternatif turizmi ziyaretçilerin yerel halkın evlerinde konakladıkları turizm çeşidi olarak tanımlamaktadır (Akt. Weaver, 2006:39). Alternatif turizm genel olarak ise “yerel halk ve misafirlerin olumlu yönde karşılıklı etkileşimini ve tecrübelerini paylaşmalarına imkân sağlayan doğal, sosyal ve toplumsal değerlerle uyumlu turizm formları” olarak tanımlanmaktadır (Eadington ve Smith 1992:3, Akt. Leksakundilok, 2004:95). Kozak ve Bahçe (2012:96) “kitle turizminin olumsuz etkilerini azaltan ve turizm gelirlerinin dengeli ve yerel halka öncelik verecek şekilde dağıtarak refah seviyelerinin yükselmesine katkıda bulunan, turizmden gelir akışını daha geniş zaman ve kesimlere yayan turistik ürün ve hizmetler içeren turizm çeşidi” olarak ifade etmektedirler. Alternatif turizm literatürü ve tanımları incelendiğinde paydaşları olarak yerel halk, yerel kültür, turizm sektörü, kamu idaresi, doğal çekicilikler ve turistler sayılabilir (Şekil 2).

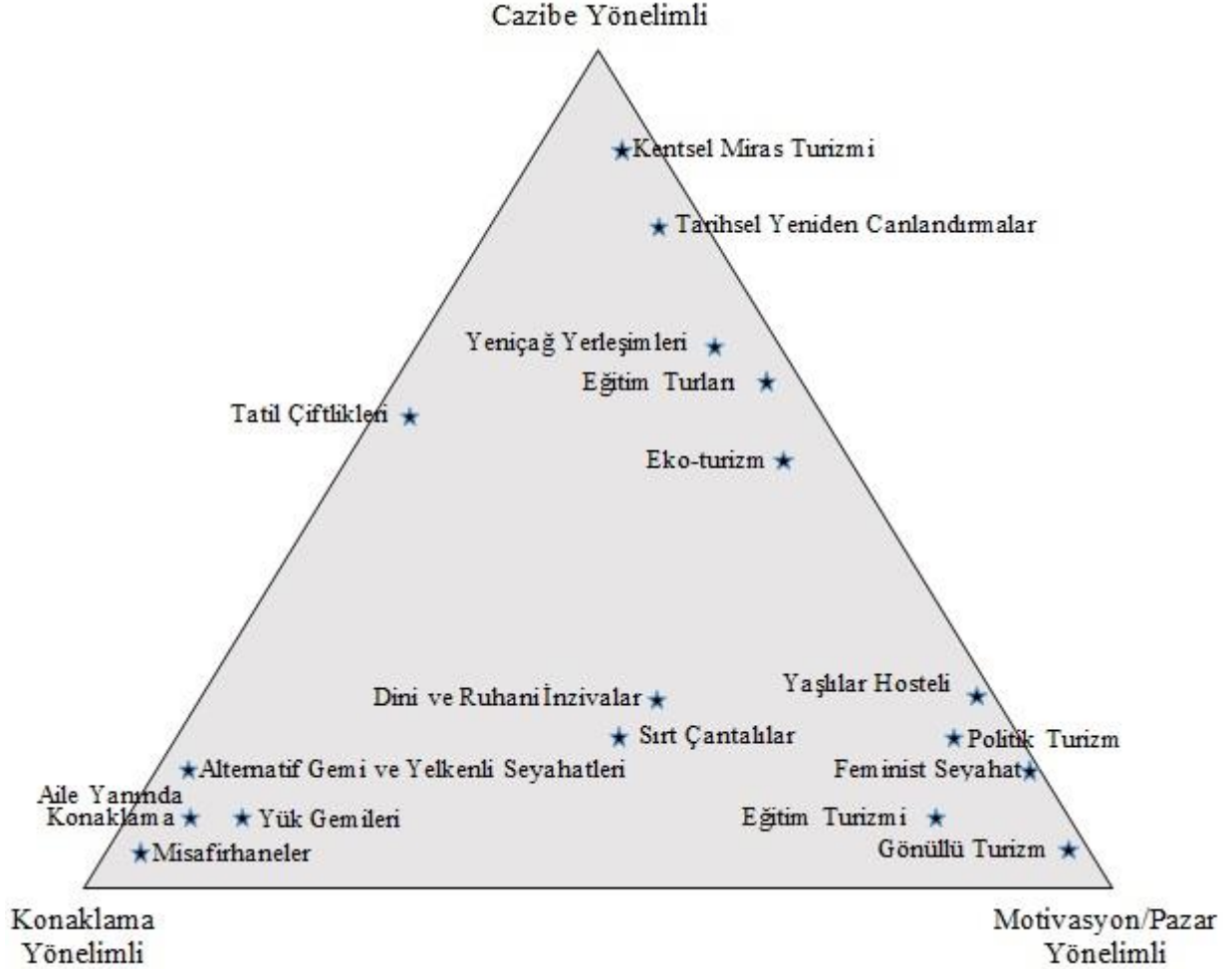
Şekil 2: Alternatif Turizmde Paydaşlar

Temel kavramsal bilgiler ve alternatif turizm-kitle turizmi karşılaştırmasındaki alternatif turizme ait kriterler dikkate alındığında alternatif turizmin özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Kozak ve Bahçe, 2012; Wearing ve Neil, 2009:5):

- Daha küçük ölçeklidir.
- Yerel halka öncelik tanır.
- Doğal, tarihi ve kültürel kaynakları koruyan ve taşıma kapasitesini dikkate alan bir gelişim gösterir.
- Gelişim sürecinde tüm paydaşların katılımını öngörür.
- Alternative turizm ürünleri sürdürülebilir gelişimin felsefesine uygun olarak, hem yerel halkın hem de tüketicinin yaşam kalitesini arttıracak nitelikte olmalıdır.
- Alternative turizmde sosyal ve fiziksel kapasitesi ile ekonomik rasyonellik uyumu önemlidir.
- Yerel halk ile turistler arasında pozitif etkileşimi öngören, doğal, sosyal ve toplumsal değerlerle tutarlı çevre bilincini ön planda tutar.
- Kitlesel hareketler yerine küçük gruplar veya bireysel turizm faaliyetlerini ön planda tutar.

Alternatif turizm türleri veya çeşitleri: Alternatif turizm kavramsal olarak tek bir turizm çeşidi gibi algılansa da gerçekte bir yönelim olarak karmaşık ve kapsamlı bir fenomen olarak ekoturizm, sürdürülebilirlik, toplum temelli turizm, fuar turizmi, yoksulluğu önleme turizmi, yerli özgün turizm, gönüllü turizm, eğitim turizmi gibi farklı turizm formlarını ifade etmektedir (Weaver, 1991; Leksakundilik, 2004; Higgins-Desbiolles, 2008;). Bu nedenle bir turizm çeşidinin alternatif turizm çeşidi olarak sınıflandırılması çoğunlukla ilgili ürünün sürdürülebilirlik ilkelerine göre geliştirilme potansiyeli belirleyici olmaktadır. Weaver (2006) çekicilikler, konaklama işletmeleri veya motivasyon kriterlerinin alternatif turizm olarak tanımlamada belirleyici olduğunu belirtmekte ve alternatif turizm olarak tanımlanan herhangi bir turizm çeşidinin bu üç kriterden birisine daha yakın olabileceği gibi farklı kriterleri bir arada gerektirebileceğine dikkat çekmektedir (Şekil 3). Araştırmacının bu noktada dikkat çektiği

hususlardan birisi işletmelerin ürünlerini pazarda açık olarak alternatif turizm olarak konumlandırmalarıdır. Çünkü bazı ürünler hem alternatif hem de kitle turizmi olabilir (örn. ekoturizm, tarihsel yeniden canlandırmalar). Bir diğer husus her alt çeşit içsel değişkenleri ile üçgende farklı pozisyonlara düşebilir. Örneğin Antarktika bilimi üzerinde uzmanlaşmış alternatif kruvaziyer seferlerinde, uzmanlaşma belli bir çekiciliği (Antarktika) ve motivasyonu (bilimle ilgilenme) yansıtır.

Şekil 3. Alternatif Turizm Çeşitleri, Kaynak: Weaver 2006:40.

Bu noktada Cazes (1989)'in dikkat çektiği bir diğer husus alternatif turizmin ideal tiplerini belirleyen kriterler ölçüt olarak kullanıldığında herhangi bir turizm çeşidinin alternatif olarak bu tiplerin tümünü karşılamasının zor olduğudur (Akt.Weaver,2006: 41). Alternatif turizm çeşitlerinin özelliklerini tanımlama için kullanılan kriterler pazar, çekicilikler, konaklama, ekonomik statü ve yasal düzenleme olarak beş grupta toplanabilir. Tablo 1'deki alternatif turizmin ideal tipleri kriterler açısından değerlendirildiğinde bir turizm çeşidinin alternatif turizm formlarında konumlandırılabilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerektiği belirlenmiş olmaktadır.

4. ALTERNATİF TURİZM KİTLE TURİZMİ KARŞILAŞTIRMASI

Birçok araştırmacıya göre alternatif turizm olgusunun ortaya çıkışında kitle turizminin turistler, yerel halk ve diğer paydaşlar üzerinde neden olduğu olumsuz etkiler temel belirleyicidir (Cohen, 1987: 13; Jovicic, 2014). Kitle turizmi genel olarak çok sayıda turistten önce

hazırlanmış ve iyi organize edilmiş paket tur düzenlemeleri ile yaygın turizm işletmelerinde ucuz olarak ulaştığı, konakladığı ve eğlendiği modern turizmi ifade eder. Alternatif veya özel ilgi turizmi ise kitle turizminin kitlesel hareketinin neden olduğu tahribata tepki olarak sınırlı ölçekli, düşük etkili, toplum temelli ve duyarlılığı veya eğitimi yüksek kişilerin katıldığı antitezidir (Weaver, 1991: 415; Weaver, 1995:595;Higgins-Desbiolles, 2006:198;).

Tablo 1: Sürdürülemez Kitle Turizmi ve Bilinçli Alternatif Turizm İdeal Tipleri

<i>Özellikler</i>	<i>Sürdürülemez Kitle Turizmi</i>	<i>Bilinçli Alternatif Turizm</i>
<u>Pazarlar</u> -Bölümlendirme -Hacim ve biçim -Kalış süresi -Mevsimsellik -Kaynaklar	<i>İçe-dönükten orta merkezli Yüksek paket turlar Kısa Belirgin yüksek ve düşük sezon Bir veya iki hâkim pazar</i>	<i>Dışa-dönükten orta merkezli Düşük özgün organizasyonlar Genişletilmiş Belirgin olmayan mevsimsellik Hâkim olmayan pazarlar</i>
<u>Çekicilikler</u> -Karakter -Vurgu -Yönelim	<i>Genel amaçlı yapılmış Yüksek oranda ticarileşmiş Sadece turistler veya öncelikli</i>	<i>Kendine has önceden var olan İlmlı ticarileşmiş Turistler ve yerel halk</i>
<u>Konaklama</u> Büyükölçek Alansal dağılım Yoğunluk Mimari Sahiplik	<i>Büyük ölçek Açık ve belirgin turizm bölgeleri Yüksek Zorla sokulan uluslararası tarz Yerel olmayan işletme</i>	<i>Küçük ölçek Açık olmayan turizm bölgeleri Düşük Rahatsız edici olmayan yerel tarz Yerel topluluk veya küçük işletme</i>
<u>Ekonomik Statü</u> Turizm gelirleri Bağlantılar Sızıntılar Çarpan etkisi Turizmin rolü	<i>Yüksek Yerel olmayan sektörler Yüksek Düşük Hâkim</i>	<i>Düşük Yerel sektörler Düşük Yüksek Tamamlayıcı</i>
<u>Yasal Düzenleme</u> Kontrol Miktar İdeoloji Vurgu Zamansal çerçeve	<i>Yerel olmayan işletme Düşük Serbest pazarlar Ekonomik büyüme, kar Kısa dönem</i>	<i>Yerel toplum Yüksek Kamu müdahale Toplumun iyiliği, refahı Uzun dönem</i>

Kaynak: Weaver 2006:40.

Tablo 1. kitle turizmi ve alternatif turizmin alternatif turizm kriterleri bağlamında karşılaştırmasını göstermektedir. Tablo incelendiğinde pazar açısından alternatif turizm çoğunlukla dışa dönük insanların özel ilgi alanlarına göre, tercih ettiği, konaklama süresi uzun ve mevsimselliği olmayan bir yapıdadır. Çekicilikler açısından alternatif turizm özgün ve ticarileşmemiş ve yerel halk ile turistlerin iletişimini teşvik eden turizm çeşitleridir. Konaklama açısından alternatif turizm çoğunlukla küçük ölçekli, yerel mimaride ve çoğunlukla yerel halk tarafından işletilen düşük yoğunluklu pazarı olan turizm çeşididir. Ekonomik statü açısından alternatif turizm çeşitlerinde yoğunluğun azlığına bağlı olarak turizm gelirleri düşük gerçekleşmektedir. Bununla birlikte sahiplik yerel halkta olduğu ve hizmet üretimi amaçlı yerel kaynaklar kullanıldığı için sızıntılar az olmaktadır. Bir diğer olumlu gelişme kitle turizminde pansiyon tipi çoğunlukla her şey dahil sistemi olduğu için yerel halkın turizmden temel gelir kaynağı olan dolaylı harcamalar az gerçekleşirken, alternatif turizmde konaklama işletmesi dışında da harcama eğilimi yüksek olduğu için çarpan etkisi yüksek gerçekleşmektedir. Bir diğer husus turizme ekonomik getiri olarak bağlılık tamamlayıcı bir gelir kaynağı olduğu için kitle turizmi kadar fazla değildir. Bu husus turizmin sektörel dalgalanmalarından oluşacak olumsuz etkinin alternatif turizmde sınırlı gerçekleşmesi durumunu ortaya çıkaracaktır. Yasal düzenleme

boyutunda kontrol dışsal değildir. Yerel halkın turizmin bölgesel gelişiminde söz sahibi olması sektörün sürdürülebilir gelişimine ve özellikle doğal kaynakların korunmasına olumlu etki yapmaktadır. Bu noktada yasa düzenlemelerin sıklığı önemlidir. Planlama kısa dönemli kararlar değil uzun dönemli sürdürülebilir kullanıma odaklıdır. Tablo 1’de gerçekleştirilen karşılaştırma birçok kaynakta farklı şekillerde olsa da özünde benzer şekilde vurgulanmaktadır (Weaver 2006).

Ancak bazı araştırmacılar (Butler, 1990,1999; Weaver,1991; Weaver ve Lawton,1999; Weaver, 2011) teorik temelli bu ayrımın gerçekte paydaşların beklenti ve yönelimlerini dikkate almadığını ve kitle turizmine atfedilen olumsuz imajın iyi irdelenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Butler (1990) öncelikle alternatif turizm ve kitle turizmi karşılaştırmasında yapılan iyi ve kötü ayrımının çok kesin çizgilerle belirlenmesinin eleştirisini yapmaktadır. Alternatif turizmin uygun turizm olarak adlandırıldığını vurgulayan araştırmacı bu noktada: Neye göre uygun? sorusunun sorulması gerektiğini belirtmektedir. Örneğin alternatif turizmde vurgulanan ziyaretçi tipinin uzun konaklayan, yüksek para harcayan, bağlı, yüksek eğitim düzeyine sahip, varlıklı, yetişkin (olgun) ve muhtemelen beyaz insanlar olarak tanımlanması veya tercih edilmesi ne kadar gerçekleştirilebilir bir durumdur. Bir diğer durum taşıma kapasitesine bağlı girişlerin sınırlandırılması paydaşlar açısından ne kadar kabul edilebilir bir durumdur. Bu durumun gelirlerin azalmasına neden olması, bazılarının işlerini kaybetme olasılığı işletmeciler ve yerel kamu idaresi tarafından kabul edilebilir mi? Araştırmacıya göre alternatif turizm kitle turizminin yerine değil kendi doğruları içinde geliştirilmesi gereken uygun bir turizm formudur. Bu nedenle alternatif turizmin geliştirilmesi kitle turizminin olumsuz etkilerini sayarak değil, öncelikleri ve alan ve yerel halkın ihtiyaçlarını belirleyerek, destinasyon çevresinin (insan ve fiziksel) kapasite sınırlarını belirleyerek ve potansiyel pazarların reaksiyonlarına göre gerçekleştirilmelidir. Sonuçta eğer hiç turist yoksa alternatif turizm etkili değildir. Butler (1999)’ın bir diğer eleştirisi “yeşil” ve “alternatif” turizm formlarının sadece sürdürülebilir turizm olarak görülmesidir. Araştırmacı bu yaklaşımın kitle turizmini otomatik olarak sürdürülebilir gelişme ilkelerinin uygulanamayacağı bir turizm çeşidi olarak konumlandırma hatasına düştüğünü vurgulamaktadır. Bu yaklaşımın iki sebepten dolayı problemliliğini belirten araştırmacı öncelikle tüm turizm türleri, doğaya duyarlı formlarda dahil olmak üzere, geliştiği bölgede her ne kadar ölçüğü küçük olsa da toplam etkisi ile bölgenin dengesi üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilir. Örneğin kırılğan bölgelere yönelik gerçekleştirilen eko-turizm faaliyetleri katılımcı sayısı sınırlı olsa bile bölgenin ekolojisi üzerinde olumsuz etki potansiyeline sahiptir. Araştırmacının bu noktada dikkat çektiği bir diğer önemli husus esas olanın kitle turizminin nasıl sürdürülemez olduğunu belirtmek değil, nasıl sürdürülebilir geliştirilebileceğinin ortaya konmasıdır. Butler’ın bir diğer eleştirisi tüm dikkatin çevre odaklılık üzerine olması ve diğer aktörlere yeterli önemin verilmemesidir. Tüm turizm çeşitlerinin plansız geliştirilmesi durumunda sürdürülebilirlik özelliğini kaybedeceğine vurgu yapan araştırmacı taşıma kapasitesinin destinasyonlarda sürdürülebilir turizmin oluşturulmasında anahtar elemanlardan birisi olduğunu vurgulamaktadır. Butler’ın genel değerlendirmesinde dikkat çektiği anahtar problem turizmdeki tüm paydaşların sürdürülebilirlik denince neyin kastedildiğini tam anlayamamalarıdır. Bu nedenle tüm paydaşların (yerel halk, turist, turizm işletmeleri, kamu yönetimi ve sivil toplum örgütleri) bakış açısıyla turizme yaklaşılması ve gönüllü katılımlarının sağlanması gerekmektedir.

Weaver (1991) doğrudan bir kitle turizmi ve alternatif turizm karşılaştırması yapmadığı çalışmasında alternatif turizmin destinasyon düzeyinde geliştirilmesinin arazinin uygun olmaması, izolasyon ve iklim gibi koşulların zorlaması ile tek seçenek olmasından dolayı gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. Özellikle küçük destinasyonlar için taşıma kapasitesi nedeniyle alternatif turizmi en uygun olasılık olarak önermektedir. Bhutan ve Dominik gibi küçük ölçekli ve yasal sınırlandırma ile turist sayısının kısıtlanabileceği yerlerde alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi daha kolaydır. Bununla birlikte araştırmacı ekonomik fayda nedeniyle

örneğin Bhutan'da sayı sınırlandırmasının sürekli yükseltildiğini vurgulamakta ve kitle turizmine doğru bir yönelimin olduğuna dikkat çekmektedir.

Weaver ve Lawton (1999) alternatif turizm kitle turizmi karşılaştırmasında ortaya konan basit yargının 1990'larda eleştirildiğini ve sürdürülebilirlik ilkelerine uyulması durumunda kitle turizminin de tercih edilebilir bir kalkınma seçeneği olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Araştırmacılara göre sürdürülebilir kitle turizmi ve koşullara bağlı alternatif turizm ideal tipler olarak geliştirilebilir. Özellikle kitle turizminin kötü ve turizmi yok eden algısı yanlış bir yargıdır. Aksine iyi planlanmamış alternatif turizm çeşitleri doğaya ve yerel kültüre ve halka daha fazla zarar verebilir.

Kitle ve alternatif turizmin siyah ve beyaz veya kötü ve iyi olarak tanımlanmasını eleştiren Weaver (2011), her iki turizm çeşidinin birbirinin tecrübe ve olanaklarından yararlanabileceğine dikkat çekmektedir. Örneğin büyük ölçekli işletmelerin işletmecilik tecrübesini yerel halkla paylaşması, hizmet kalitesi, standartlar ve yönetsel yeteneklerin artmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca büyük ölçekli işletmeler enerji ve atık azaltma sistemlerinin kurulmasında ve yönetiminde yerel işletmelere ve halka destek verebilir. Destinasyonların sürdürülebilir gelişimi kapsamında kitle turizmi yapılan destinasyonlar ve küçük ölçekli destinasyonlar karşılıklı olarak birbirlerinin deneyimlerinden yararlanabilir.

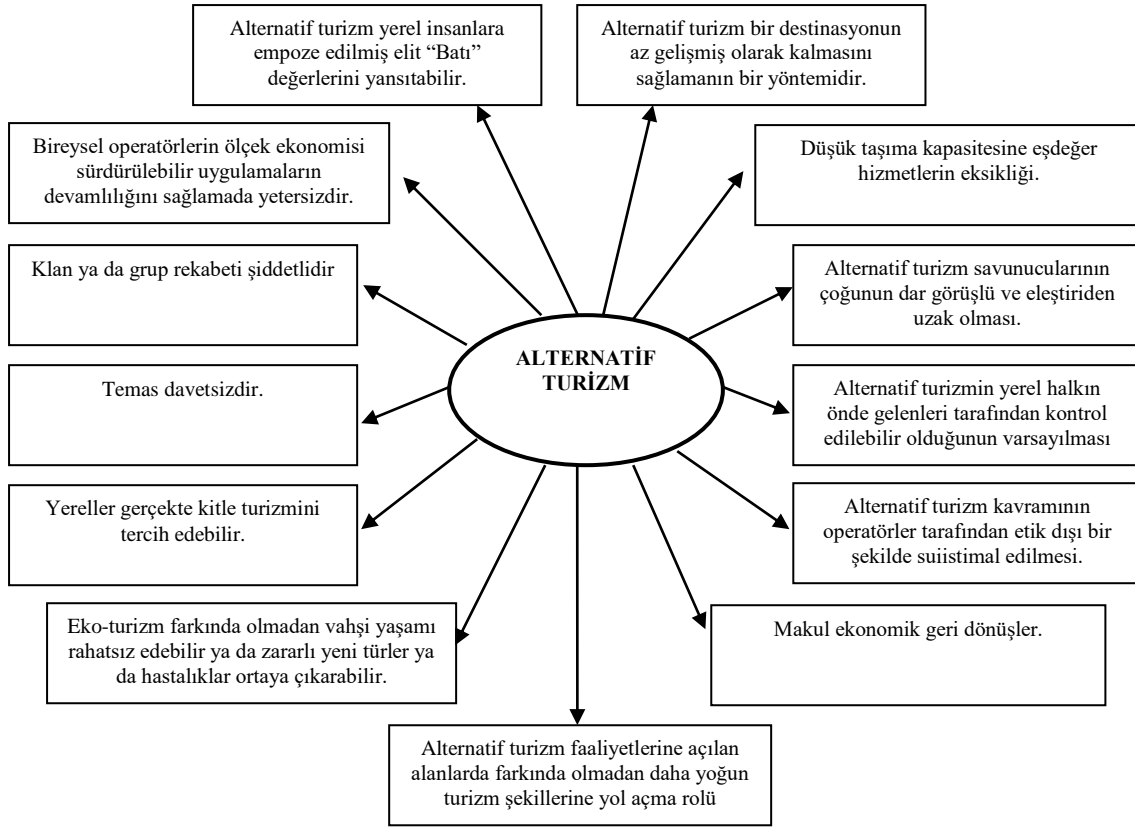
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Alternatif turizm literatürü incelendiğinde ortaya çıkan temel sonuç kavramın muğlaklığı ve karmaşıklığıdır. Etimolojik açıdan alternatif kelimesinin sıfat ve isim olarak farklı dillerdeki anlamları değerlendirildiğinde araştırmacıların yaşadığı zorluk daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle birçok araştırmacı alternatif turizm ifadesi yanında farklı ifadeler (sorumlu turizm, yeni turizm, yumuşak turizm, düşük etkili turizm, özel ilgi turizmi, sürdürülebilir turizm veya uygun, çevreye duyarlı, yumuşak, sorumlu, insandan insana, kontrollü, küçük ölçekli (cottage), yeşil turizm) kullanmayı tercih etmektedirler.

Günümüzde araştırmacılar alternatif turizm formları olarak ifade edilen birçok turizm çeşidinin sürdürülebilir gelişme ilkeleri ile yakından ilişkili olması nedeniyle sürdürülebilir turizm kavramının alternatif turizm kavramından daha anlamlı olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Dünya Turizm Örgütü'nün turizmin küresel rolü ve teorik alt yapısının doğasını destekleme amaçlı akademik birimlerle gerçekleştirdiği çalışmalarda alternatif turizm muğlak, çok anlamlı ve farklı kullanıcılara farklı anlamlar ifade eden kavram olarak ifade edilmiştir. Araştırmacıların dikkat çektiği bir diğer husus alternatif turizm çeşitleri kavramı alternatif turizm kavramından daha fazla bilimsel değer taşıdığıdır (Leksakundilok, 2004:98-99).

Alternatif turizm turizm araştırmacılar tarafından tartışmalı bir konu olarak görülmekte ve anlamına ihtiyatlı yaklaşılmaktadır. Bunun nedeni kavramın kitle turizminin karşıtı veya ikamesi, yeni tüketicilerin taleplerinden ortaya çıkmış niş bir pazarlar, turizmin tümünün daha kusursuz formlara dönüştürülmesi ve Aristotelian bir bakış açısıyla ideolojik bir proje olarak turizmi reddetme veya koşulsuz kabul etme ikilemi oluşturmasıdır (Higgins-Desbiolles, 2008:346).

Roney (2002:13) alternatif turizm biçimlerinin yaygınlık kazanmasının nedenini tüketicilerin yani turistlerin çevreci kaygılar taşımamasından çok, farklı tatil biçimleriyle ifade ettikleri sosyal konumlarını vurgulamak olarak ifade etmekte ve bozulmamış, doğa ve özgün kültürlerin bir turistik çekicilik olarak sunulmasının amacının yeni pazar alanları yaratmak olduğunu belirtmektedir. Araştırmacı farklı kültürlerin peşinde koşan gezgincilerin zaman içinde bu bölgelerin kitle turizmine açılmasına öncülük ettiğini, dolayısıyla kendilerini çevre dostu olarak tanımlayan bu kitlenin en hassas eko sistemlerin uzun dönemde zarar görmesine ve yok olmasına neden olduklarını vurgulamaktadır.

Şekil 4. Alternatif Turizmin Eleştirisi

Kaynak: Weaver and Opperman, 2000: 375 ve Weaver and Lawton, 2002b: 368 (Akt. Leksakundilok, 2004:104).

Alternatif turizmin kavramsallaştırılmasına getirilen en önemli eleştirilerden birisi kitle turizmi alternatif turizm ilişkisinin "siyah-beyaz", "iyi-kötü", "sürdürülebilir-sürdürülemez" şeklinde çok katı ve kesin çizgilerle belirlemesidir. Kitle turizmi ve alternatif turizm ilişkisinin zıtlık üzerine oluşturulması alternatif turizm kavramının muğlaklığını daha fazla arttırmaktadır (Şekil 4). Butler (1990)'ın vurguladığı gibi alternatif turizmin geliştirilmesi kitle turizminin olumsuz etkilerini sayarak değil, öncelikleri ve alan ve yerel halkın ihtiyaçlarını belirleyerek, destinasyon çevresinin (insan ve fiziksel) kapasite sınırlarını belirleyerek ve potansiyel pazarların reaksiyonlarına göre gerçekleştirilmelidir. Ayrıca sadece "yeşil" ve "alternatif" turizm formlarının sürdürülebilir turizm olarak görülmesi kesin yargısı doğrultusunda, kitle turizminin nasıl sürdürülemez olduğunu belirtmek değil, nasıl sürdürülebilir geliştirilebileceğinin ortaya konması (Butler,1999) esas üzerinde düşünülmesi gereken konudur. Benzer şekilde Weaver ve Lawton (1999) alternatif turizm kitle turizmi karşılaştırmasında ortaya konan basit yargının 1990'larda eleştirildiğini ve sürdürülebilirlik ilkelerine uyulması durumunda kitle turizminin de tercih edilebilir bir kalkınma seçeneği olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Araştırmacılara göre sürdürülebilir kitle turizmi ve koşullara bağlı alternatif turizm ideal tipler olarak geliştirilebilir. Aksine iyi planlanmamış alternatif turizm çeşitleri doğaya ve yerel kültüre ve halka daha fazla zarar verebilir. Weaver (2011) ise her iki turizm çeşidinin birbirinin zıttı olarak görülmesi yerine tecrübe ve olanaklarını paylaşmalarının destinasyonların sürdürülebilir gelişiminde daha faydalı olacağına dikkat çekmektedir.

Alternatif turizm bir felsefe veya gelecek vizyonu olarak düşünülmelidir. Sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda tüm paydaşların katılımı ile bölgenin koşulları dikkate alınarak geliştirilmelidir. Turizmin sadece arz cephesinin planlanması alternatif turizmin geliştirilmesi için yeterli değildir. Ayrıca hem arz cephesinde yerel halk ve işletmeciler hem de talep cephesinde turistlerin eğitimi ve turizm konusunda bilinçlendirilmesi zorunludur. Bunun gerçekleştirilmesi uzun zaman alan ve koşulların etkilediği bir süreçtir.

Çalışmada, alternatif turizm konusunu esas alan çalışmalar istikametinde söz konusu kavrama ilişkin çizilen genel çerçeve; esasında özellikle bu kavram kapsamında bahsedilen turizm olaylarının/türlerinin birer turizm çeşidi olduğu ortak kanısında birleşmektedir. Bu çerçevede, çalışmanın önceki bölümlerinde de vurgulandığı üzere, söz konusu bu kavram yerine direkt kastedilen turizm çeşitlerine odaklanmak ve bu çeşidin, illa başka bir turizm çeşidinin alternatifi olması ya da olabileceği çabasıdan sıyrılmak makul olacaktır. Kaldı ki, özellikle insanların özel ilgi alanlarına hitap ettikleri hobilerini gerçekleştirmek için katıldıkları seyahatler de özel ilgi turizm kapsamında değerlendirilmektedir bu konuda da birçok araştırmaya rastlamak mümkündür. Öte taraftan değişik araştırmalarda özel ilgi turizm türü olarak ele alınan bir turizm çeşidi, başka bir araştırma, yayında yada ortak literatürde alternatif turizm olarak da ele alınmaktadır. İşte bu noktada tüm bu karmaşıklığı gidermek adına, kastedilen turizm çeşidine odaklanarak o yörede hangi turizm çeşidi olasılıklı ise alternatif ya da özel ilgi turizm çeşidi sınıflandırmasından bağımsız olarak ele alınmalıdır. Söz konusu bu husus, herhangi bir yöredeki turizm olasılıklarının, turizm çeşitleri ana çerçevesine oturtulmasına da katkı sunarak, literatüre o yöre için “**olasılıklı turizm**” kavramının yerleştirilmesinin önünü açacaktır. Bu yönüyle bu çalışmanın kavramsal olarak literatüre sunma amacında olduğu bu kavram, bir turizm çeşidi olmayıp, esasında turizm potansiyeli taşıyan bir yörede imkân dâhilindeki geliştirilebilen/geliştirilebilecek turizm çeşitleri/olasılıkları için kullanılmıştır.

5. KAYNAKLAR

- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alternative [Çevrim-içi: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/alternative>] Erişim tarihi: 02.02.2016.
- Butler, R.W. (1990). Alternative Tourism: Pious Hope or Trojan Horse, *Journal of Travel Research*, Winter, 40-45.
- Butler, R.W. (1999). Sustainable Tourism: A State of the Art Review, *Tourism Geographies*, 1(1), 7-25.
- Clarke, J. (1997). A Framework of Approaches to Sustainable Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(1), 224-233.
- Cohen, E. (1987). Alternative Tourism-A Critique, *Tourism Recreation Research*, 12(2), 13-18.
- Etimoloji Türkçe Sözlük (2016). Alternatif Kelimesinin Kökeni. [Çevrim-içi: <http://www.etimolojiturkce.com/kelime/alternatif>] Erişim tarihi: 05.02.2016
- Fennell, D.A. (2002). *Ecotourism an Introduction*, 3rd Ed. London, Routledge.
- Higgins-Desbiolles, B.F. (2006). Another World is Possible: Tourism, Globalisation and the Responsible Alternative, School of Political and International Studies, Faculty of Social Science, Flinder University of South Australia, September. [Çevrim-içi: <http://flex.flinders.edu.au/file/d79efeb9-3310-4ea5-9c59-6246cfb7ea16/1/Thesis-Higgins-Desbiolles-2006-06Chapter5.pdf>] Erişim tarihi: 16.01.2016
- Higgins-Desbiolles, F. (2008). Justice Tourism and Alternative Globalisation, *Journal of Sustainable Tourism*, 16(3), 345-364.
- Jovicic, D. (2014). Cultural Tourism in the Context of Relations Between Mass and Alternative Tourism, *Current Issues in Tourism*, [Çevrim-içi: <http://dx.doi.org/10.1080/13683500.2014.932759>] Erişim tarihi: 31.12.2015
- Kozak, M.A. ve Bahçe, A.S. (2012). *Özel İlgi Turizmi*, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Kozak, M.A., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.

- Leksakundilok, A. (2004). Community Participation in Ecotourism Development in Thailand. [Çevrim-içi: <http://hdl.handle.net/2123/668>] Erişim tarihi: 15.01.2016
- Liu, Z. (2003). "Sustainable Tourism Development: A Critique", *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), 459-475.
- Roney, S.A. (2002). Fordizmden Post Fordizme Geçiş Sürecinin Turizmde Yansımaları: Kitle Turizmi Alternatif Turizm, *Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 9-14.
- Sharpley, R. (2000). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divine, *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), 1-19.
- TDK (Türk Dil Kurumu Sözlüğü) (2016). Alternatif nedir? [Çevrim-içi:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56d4a5957d5150.34013858] Erişim tarihi: 01.02.2016
- Wearing, S. and Neil, J. (2009). *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities*, 2nd Edition, Oxford: Elsevier, Butterworth-Heinemann.
- Weaver, D. (1991). Alternative to Mass Tourism in Dominica, *Annals of Tourism Research*, 18, 414-432.
- Weaver, D. (1995). Alternative Tourism in Montserrat, *Tourism Management*, 16(8), 593-604.
- Weaver, D. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*, Oxford:Elsevier, Butterworth-Heinemann.
- Weaver, D. (2011). Small can be Beautiful, but Big can be Beautiful Too-And Complimentary: Towards Mass/Alternative Tourism Synergy, *Tourism Recreation Research*, 36(2), 186-189.
- Weaver, D. ve Lawton L. (1999), *Sustainable Tourism: A Critical Analysis*, CRS for Sustainable Report Series.
- Word orijin and history of alternative [Çevrim-içi: <http://dictionary.reference.com/browse/alternative>] Erişim tarihi: 01.02.2016

